

Zsibók Zsuzsanna¹

A területi felzárkózás hajtóerői Magyarországon és Romániában az ezredforduló után: területi verseny országok és régiók között

Kivonat

Az országok és régiók felzárkózási folyamatai folyamatosan a tudományos és szakmai érdeklődés előterében vannak tekintettel azok társadalmi-gazdasági következményeire. Az elmúlt években Románia folyamatos, látványos felzárkózást mutatott az EU átlagos fejlettségéhez viszonyítva, míg a magyar gazdaság lelassult. Ezt a folyamatot a tanulmány összehasonlító szemléletben az egy főre jutó bruttó hozzáadott érték időbeli alakulásával kívánja megragadni, és különböző statisztikai dekompozíciós módszerekkel felbontja annak legfontosabb hatótényezőire. Kiemelt hangsúlyt fektet a két gazdaság ágazati szerkezetére és annak változásaira. Megközelítésében a területi versenyképességnek a regionális tudományban meghonosodott fogalmából indul ki, ezért foglalkozik a demográfiai, foglalkoztatási és munkatermelékenységi mutatókkal.

Kulcsszavak: gazdasági felzárkózás, területi versenyképesség, munkatermelékenység, területi különbségek, gazdaságszerkezet

Abstract: The Drivers of Territorial Catching-up in Hungary and Romania after the Millennium: Spatial Competition Between Nations and Regions

The convergence of countries and regions continues to attract significant academic and policy attention due to its socio-economic implications. In recent years, Romania has shown continuous, remarkable progress toward the EU average level of development, whereas the Hungarian economic catching up has slowed down. This study analyses these trends through a comparative lens by tracking the evolution of gross value added per capita and decomposing it into its key determinants using statistical techniques. Special attention is given to the sectoral structure of the two economies and how it has changed over time. The approach draws on the concept of territorial competitiveness as developed in regional science, and incorporates demographic, employment, and labour productivity indicators.

Keywords: economic catching-up, spatial competitiveness, labour productivity, spatial differentials, economic structure

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article

Zsibók, Zs. (2025). A területi felzárkózás hajtóerői Magyarországon és Romániában az ezredforduló után: területi verseny országok és régiók között. *Erdélyi Társadalom*, 23(2), 11–33. <https://doi.org/10.17177/77171.318>

¹ Közgazdász, tudományos főmunkatárs, ELTE KRTK Regionális Kutatások Intézete.
E-mail: zsibok.zsuzsanna@krtk.hun-ren.hu

BEVEZETÉS

A regionális tudomány a területi felzárkózás folyamatait központi kutatási témaként kezeli, tekintettel azok hosszú távú társadalmi és gazdasági következményeire (Capello & Cerisola, 2021). Európai kontextusban a leggyakrabban használt viszonyítási pont az Európai Unió vásárlóerő-paritáson (purchasing power standard, PPS) számolt egy főre jutó GDP-je átlagához való közelítés. Régóta megfigyelt jelenség, hogy a kelet-közép-európai országokban sikeres konvergencia megy végbe az országok között, ugyanakkor mély területi egyenlőtlenségek maradtak az országokon belül, a régiók szintjén (Szabó, 2024; Ursu & Benedek, 2024). Mindez leginkább a főváros-vidék szakadéknak tudható be (Kertész, 2004; Lux, 2016; Sägeatä, 2010; Egri & Kőszegi, 2018).

Az elmúlt néhány évben Románia egy főre jutó GDP-je vásárlóerő-paritáson számolva utolérte a magyarországi szintet (Benedek, 2024), és mindez a régiók szintjén is megvalósult, tehát a fővárosok, a legfejlettebb vidéki központok és a fejletlenebb térségek a két országban egymással közel egyforma fejlettségi szinten állnak. E folyamatot a gazdasági szakajtó gyakran a területi verseny kontextusában vizsgálja, melynek során összevetik az országok és térségeik felzárkózását saját múltbeli állapotukhoz és a többi országhoz, régióhoz – mint versenytársakhoz – mérten. Lengyel (2003) értelmezésében a verseny széles értelemben véve mindig másokkal való versengést, rivalizálást jelent a szűkös erőforrásokért, avagy a szűkös fogyasztási javakért. Ennek megfelelően erőteljes verseny van az országok és a régiók, illetve városok között a befektetésért, a jövedelmező telephelyekért, adott esetben költségvetési, EU-s forrásokért, valamint a minőségi humán tőkéért. Minél nyitottabb egy gazdaság, e tényezők annál inkább szabadon áramlanak a különböző helyek között. Lengyel (2003) a következő fontos megállapításokat teszi az országok, területi egységek versenyéről (p. 148):

Az országok sikere az ott működő gazdasági szereplők piaci sikerétől függ. A vállalatok sikeréhez vállalkozásbarát kormányzatok, hatékony közszolgáltatások, színvonalas intézmények, célirányos infrastruktúra fejlesztések stb. kellene. Az országok nem lehetnek passzívak, hanem tudatosan kell kialakítaniuk a vállalkozások számára szükséges üzleti környezet elemeit. Amelyik ország nem tud megfelelő üzleti környezetet létrehozni, ott a vállalatok hátrányba kerülnek, egy részük áttelepül máshová, aminek következtében várhatóan megtorpan a gazdasági fejlődés és nem nő az életszínvonal.

Egy régiónak vagy városnak a döntési önállóság és az intézményi decentralizáltság mértékétől függően korlátozottabbak a versenyzési lehetőségei, de ezek léptékében is értelmezhetőek a fenti megállapítások.

Jelen tanulmányban a területi (regionális) versenyképesség regionális tudományban meghonosodott alapfogalmából indulunk ki (Lengyel, 2000) és annak összetevőit vizsgáljuk NUTS3-as felbontásban. A széles körben ismert piramismodell szerint a régiók, városok és országok akkor versenyképesek, ha gazdaságuk nyitott, és az egy lakosra jutó jövedelmük tartósan magas és növekvő, valamint magas szintű és nem csökkenő a foglalkoztatottsági ráta, azaz ebből a jövedelemből a lakosság széles rétegei is várhatóan részesülnek (Lengyel, 2000).

A területi verseny olyan aspektusaival, mint a beruházásokért folyó verseny, a bér- és árkülönbségek – a fókusz megtartása érdekében és terjedelmi korlátok miatt – csak érintőlegesen foglalkozunk. A vizsgált időszak az ezredforduló óta eltelt több mint húsz év (2023-ig), de fi-

gyelemben vesszük, hogy az időközben bekövetkezett válságok torzító hatással lehetnek a gazdasági-társadalmi folyamatokra (Kocziszky, 2020). Az empirikus vizsgálat első részében egy dekompozíciós módszerrel bemutatjuk, hogy a regionális bruttó hozzáadott érték változásához mennyiben járult hozzá a foglalkoztatás változása és mennyiben a termelékenység változása.

A kelet-közép-európai országok demográfiai kihívásokkal néznek szembe, ezért a hosszú távú növekedés forrása kevésbé a foglalkoztatás, hanem inkább a munkatermelékenység növekedése lehet. Fontos, hogy olyan tevékenységekre szakosodjanak a régiók, amelyek magas munkatermelékenységgel jellemezhetők és magas a hazai (helyi) hozzáadottérték-tartalmuk. A globális pénzügyi-gazdasági válság után a feldolgozóipari tevékenységek gyors növekedési lehetőségeket biztosítottak, de ebben a szektorban is a magas hozzáadott értékű, tudásintenzív tevékenységeken volt a hangsúly (Stojčić et al., 2016). A 2020-as évekre azonban egyre inkább a szolgáltatások kerülnek előtérbe, mint a termelékenységnövekedés forrásai (MNB, 2024). A második részben ezért a munkatermelékenységre és a gazdasági szerkezet változására koncentrálnunk. A shift-share elemzés módszerével arra a kérdésre keressük a választ, hogy a romániai és a magyarországi régiókban mennyiben köszönhető a termelékenység növekedése a gazdasági ágazatok hatékonyság-javulásának, és mennyiben a gazdasági szerkezet változásának. Abból a feltételezésből indulunk ki, hogy egy kedvező gazdasági szerkezetváltás gyorsabban és akár ugrrásszerűen képes termelékenységjavulást eredményezni, míg az ágazatokon belüli hatékonyság-javulás – a beruházások és a technológiai fejlődés üteméhez igazodva – csak kisebb mértékben, fokozatosan bontakozhat ki.

Kutatási kérdéseink mindezek alapján a felzárkózás hajtóerőire irányulnak: 1) a versenyképesség mely tényezői járultak hozzá a két ország gazdasági felzárkózásához; 2) milyen hatása volt az ágazati szerkezet változásának; 3) milyen területi különbségek figyelhetők meg ezek tekintetében. A harmadik kutatási kérdésünk nem külön elemzési egység, hanem keresztmetszeti szempontként jelenik meg az első kettő vizsgálatában.

ADATOK, MÓDSZERTAN

A regionális versenyképesség az életszínvonal tartós javulását szolgáló olyan fenntartható regionális gazdasági növekedés, amely magas foglalkoztatottsági szint mellett valósul meg (Lengyel, 2006). A regionális versenyképesség piramismodellje (Lengyel, 2000; 2006) a térségben élők életszínvonalát, életminőségét helyezi a célhierarchia csúcsára, amit ha operacionalizálni, mérni szeretnénk, akkor a regionális (térségi, városi) jövedelemmel tudunk megragadni. A regionális versenyképesség e modellben visszavezethető három, egymással kapcsolatban álló közgazdaságtani kategóriára: a régióban képződő jövedelmekre (amit az egy főre jutó GDP-vel mérünk), a munkatermelékenységre (az egy foglalkoztatott által előállított GDP) és a foglalkoztatottsági rátára (illetve az ezekre közvetve és közvetlenül ható tényezők sokaságára). Egy egyszerű statisztikai módszerrel az egy főre jutó GDP felbontható három tényező szorzatára:

$$\frac{GDP}{Népesség} = \frac{GDP}{Foglalkoztatottak} \cdot \frac{Foglalkoztatottak}{Munkaképes korúak} \cdot \frac{Munkaképes korúak}{Népesség} \quad (1a)$$

$$1 \text{ főre jutó GDP} = \text{Munkatermelékenység} \cdot \text{Foglalkoztatási ráta} \cdot \text{Aktív korúak aránya} \quad (1b)$$

Ha időbeli változást kívánunk vizsgálni, akkor összegképlettel kapjuk meg a különböző összetevők hozzájárulását az egy főre jutó GDP változásához:

$$\Delta I \text{ főre jutó GDP} = \Delta \text{Munkatermelékenység} + \Delta \text{Foglalkoztatási ráta} + \Delta \text{Aktív korúak aránya} \quad (2a)$$

illetve némi átrendezés után a még részletesebb kép érdekében (lásd Zsibók & Páger, 2021):

$$\Delta \text{GDP} = \Delta \text{Népesség} + \Delta \text{Munkatermelékenység} + \Delta \text{Foglalkoztatási ráta} + \Delta \text{Aktív korúak aránya} \quad (2b)$$

ahol a Δ a két időpont között bekövetkező változást jelenti, és a mutatókat értelmezhetjük akár nemzetgazdasági, akár regionális szinten.

A változást tehát két időpont között vizsgáljuk. Az adatok 2000 (esetenként 2002, illetve 2003) és 2023 között állnak rendelkezésre, viszont ezt az időszakot két nagy válság is érintette, ezért a változásokat több részidőszakra bontva elemezzük.

E fogalmakkal, magyarországi alkalmazásukkal részletesen foglalkozik Zapreskó és Farkas (2024), romániai aspektusaival Mitrică és társai (2023), illetve ezek fejlődését és nemzetközi visszhangját mutatta be Lengyel (2019). A háromtényezős felbontásban a legszorosabban a munkatermelékenység kapcsolódik a gazdasági fejlődéshez, míg a foglalkoztatási rátában egyaránt szerepe van a gazdasági és a társadalmi faktoroknak, míg a munkaképes korúak alakulása már döntően demográfiai, társadalmi kérdés és alkalmazkodása hosszú távon történik. A vizsgált mutatókat az Eurostat NUTS3-szinten közli, egy kivétellel: a foglalkoztatási ráta csak NUTS2-es bontásban érhető el. Mivel célunk, hogy a gazdasági felzárkózásról a lehető legrészletesebb képet kapjuk, a számításokat NUTS3-szinten végezzük. A foglalkoztatási ráta esetében ezt a korlátozást úgy kezeljük, hogy a NUTS3-régiókhoz a megfelelő NUTS2-szintű értékeket rendeljük hozzá becslésként. Összehasonlítható adatok hiányában az emiatt fellépő torzítást nem tudjuk számszerűsíteni. Egy további korlátozást jelent, hogy az Eurostat a munkaképes korúak létszámát a 15–64 éves korosztályra teszi közzé, így ennek a korosztálynak a foglalkoztatási rátája alapján tudjuk kiszámítani a foglalkoztatottak létszámát. A számításaink belső koherenciája végett a 65 éves vagy idősebb foglalkoztatottak kimaradnak a számításainkból. A 15–74 éves korosztály foglalkoztatotti rátája 2024-ben mindkét országban körülbelül 9-10 százalékponttal kevesebb, mint a 15–64 éves korosztály esetében.

A munkatermelékenységnek meghatározó szerepe van a területi egyenlőtlenségek alakulásában, mivel a fenti egyenletekben vizsgált változók közül a foglalkoztatási ráta és különösen az aktív korúak aránya területileg viszonylag kiegyenlítették. A munkatermelékenység területi különbségei ezzel szemben az egy főre jutó GDP területi szóródásának akár több mint a 90 százalékát is megmagyarázhatják (Monfort, 2020; Zsibók, 2022).² Ezen oknál fogva részletesebben is foglalkozunk a munkatermelékenység alakulásával. A demográfiai folyamatok is azt vetítik előre, hogy hosszú távon a gazdasági növekedés ütemét a munkatermelékenység javulása hatá-

2 A 19 vizsgált ország közül éppen Romániában volt a legmagasabb ez az arány Monfort (2020) számításai szerint.

rozza meg, mivel a munkaerő oldalán már kimerülnek az extenzív bővülés lehetőségei (EB, 2024). A termelékenység alakulása nem független a gazdaság ágazati szerkezetétől, hiszen a gazdaság különböző szektoraiban eltérőek a termelékenységjavulás lehetőségei (MNB, 2024). Ezért a hatásarány-elemzés (shift-share elemzés) módszerével megvizsgáljuk, hogy a kérdéses időszakban mennyiben járult hozzá az ágazatokon belüli termelékenységjavulás a termelékenység változásához, és mennyiben a gazdasági szerkezetváltás. E módszert az OECD (2018: 28) kiadványában bemutatott eljárás szerint alkalmazzuk.

A teljes gazdaság munkatermelékenysége kifejezhető³ az egyes ágazatok munkatermelékenységeinek foglalkoztatási részarányok szerint súlyozott összegével:

$$LP_t = \frac{GVA_t}{E_t} = \sum_{i=1}^n \frac{GVA_{it}}{E_{it}} \cdot \frac{E_{it}}{E_t} = \sum_{i=1}^n LP_{it} S_{it} \quad (3)$$

ahol LP_t , GVA_t és E_t rendre a munkatermelékenységet, a kibocsátást (esetünkben a bruttó hozzáadott értéket) és a foglalkoztatást jelölik a teljes gazdaságban a t -edik időszakban, LP_{it} , GVA_{it} és E_{it} rendre a munkatermelékenységet, a kibocsátást és a foglalkoztatást az i -edik ágazatban ($i = 1, \dots, n$), illetve jelöli az i -edik szektor foglalkoztatási részarányát t -edik időszakban. Két időszak, 0 és T közötti aggregált munkatermelékenység-változás felírható mindezek alapján:

$$LP_T - LP_0 = \sum_{i=1}^n (LP_{iT} - LP_{i0}) S_{i0} + \sum_{i=1}^n (S_{iT} - S_{i0}) LP_{i0} + \sum_{i=1}^n (LP_{iT} - LP_{i0}) (S_{iT} - S_{i0}) \quad (4)$$

Ha mindkét oldalt elosztjuk a bázisidőszak munkatermelékenységével (LP_0), akkor a termelékenység két időszak közötti százalékos növekedését kapjuk meg. A dekompozíció első tagja az egyes ágazatokon belül történő munkatermelékenység-változás hatását mutatja, míg a második a gazdaság strukturális változásának statikus hatását, az utolsó tag pedig a strukturális változás dinamikus hatását.

Az ágazaton belüli termelékenységváltozás hatása azt méri, hogy hogyan változott volna a termelékenység, ha az ágazatok között változatlan munkaerő-megoszlást feltételezünk, és az aggregált termelékenység változásához csak az egyes ágazatokon belüli növekedés járul hozzá. A második tag, a statikus shifthatás azt mutatja meg, hogy mennyiben járult hozzá a munkatermelékenység növekedéséhez az, hogy a munkaerő a kevésbé termelékeny ágazatokból a termelékenyebb ágazatokba áramlott. A dinamikus shifthatás a termelékenységváltozás és a munkaerő-áramlás együttes hatását mutatja, és pozitív, ha a nagyobb termelékenységnövekedéssel jellemezhető ágazatoknak növekedett a foglalkoztatási részaránya, illetve ha a kisebb termelékenységű ágazatokban csökkent a foglalkoztatási részaránya.

3 Az egyenlőség nem minden esetben áll fent, ugyanis ha különböző ágazati deflátorok segítségével számítjuk a reál munkatermelékenységet, akkor eltérés keletkezik az aggregált munkatermelékenység (a (3) egyenlet bal oldala) és az ágazatok foglalkoztatási részaránnyal súlyozott munkatermelékenysége (az egyenlet jobb oldala) között, ami akár számottevő is lehet és befolyásolja a shift-share számítás eredményét (egy reziduális statisztikai hatást okozva).

kenységnövekedéssel jellemezhető ágazatoknak csökkent a foglalkoztatási súlya. Ez a hatás akkor negatív, ha a foglalkoztatás a kisebb termelékenységbővüléssel jellemezhető ágazatokban növekszik, vagy a nagyobb termelékenységbővülést mutató ágazatokban szűkül a foglalkoztatás. A statikus és a dinamikus shifthatásokat együttesen is értelmezhetjük mint a gazdaság struktúraváltásának a hatását. Ez a dekompozíciós módszer alkalmazható mind országos, mind egy-egy régió szintjén is.

A kelet-közép-európai makrorégióra vonatkozó friss kutatásokban hasonló számításokat végzett Dobrzański és Grabowski (2019), Dobrzański és munkatársai (2024), valamint kissé eltérő szemléletben Sávai és Bodnár (2024), illetve csak Magyarországra vonatkozóan Sávai és munkatársai (2022). A rendszerváltó gazdaságokban végbement, a gazdaság és a társadalom alapjait érintő változások miatt a hasonló módszert alkalmazó, de különböző időszakokat lefedő empirikus kutatások eredményei eltérőek (vö. pl. Escurra & Pasqual, 2007). A 2010 utáni időszakra vonatkozóan megállapíthatjuk, hogy az esetek (országok, régiók) többségében az ágazatokon belül végbemenő termelékenységjavulás hatása dominált, míg a szerkezetváltás hatása jóval kisebb volt, azon belül a dinamikus hatás sok esetben kis mértékű és negatív volt.

A munkatermelékenységet az egy alkalmazottra jutó bruttó hozzáadott érték (gross value added, GVA) mutatójával mérjük, amit euróban, változatlan, 2015-ös árakon számolunk országos deflátorok (Eurostat, 2025) segítségével az Eurostat adatbázisa alapján. Itt tehát az előzőektől eltérően nem GDP, hanem GVA adatokat vizsgálunk, mivel ezek állnak rendelkezésre ágazati bontásban. Az ágazatonként jelentősen különböző árindexek miatt eltekintünk az ágazati deflátorok használatától, mert a (3) egyenlet szerinti összefüggés csak így áll fent.

A regionális, illetve nemzetgazdasági konvergencia összehasonlító mérésének természetesen megvannak a módszertani korlátai. Benedek (2021) hangsúlyozza, hogy a módszertan megválasztása befolyásolhatja nem csupán a GDP vásárlóerő-paritáson mért értékeit, hanem a román–magyar regionális összehasonlítás eredményét és értelmezését is. Magyarország és Románia az eurózónán kívül vannak, nemzeti valutát használnak, viszont eltérő monetáris rezsimit követnek (Magyarországon szabadon lebegő árfolyamrendszer, Romániában menedzselt lebegtetés van), ebből fakadóan a román lej euróval (dollárral) szembeni árfolyama stabil volt, míg a magyar forint évről évre jelentős leértékelődésen ment keresztül a vizsgált időszakban. A GDP-értékek nemzeti valutából euróba történő átszámításakor a magyar GDP-adat „alulértékelt” az olcsó és gyengülő forintárfolyam miatt, míg a román „túlértékelődik” a lej stabil árfolyama miatt (Benedek, 2021). A szerző egy további torzító tényezőként említi a vásárlóerő-paritás számításakor figyelembe vett árindexek eltérését, aminek hatására felértékelődnek a román GDP-, PPS-adatok a magyar mutatókhoz képest. Oblath (2021) is hangsúlyozza, hogy az országok közötti szint-összehasonlításokra szolgáló, vásárlóerő-paritáson (purchasing power parity, PPP) alapuló mutatószámok⁴ változása – országonként és időszakonként eltérő mértékben – más jelzéseket adnak a reálgazdasági, illetve árszintfelzárkózás alakulásáról, mint az országok nemzeti számláin alapuló indexszámok (relatív volumenváltozások) összehasonlítása.

4 A PPP-n mért árszintmutatók előállításánál az évek között változnak az összehasonlított árukosarak, az alkalmazott relatív árak és a módszertan, ezért a PPP-n mért éves relatív ár- és reálszintek nem képeznek a szokásos értelemben vett idősort (Oblath, 2021).

Oblath (2021) szerint Románia, Észtország és Dánia esetében a PPP-n mért keresztmetszeti szintek időbeli változása az egy főre jutó GDP lényegesen nagyobb relatív reálnövekedését jelzi, mint a nemzeti számlák relatív volumenindexe.⁵ E monetáris eltéréseknek csak az országok egymás közötti, illetve európai uniós összevetésénél van jelentősége, mivel regionális árindexek nem állnak rendelkezésre. Saját számításaink szerint az egy főre jutó GDP volumenindexe 2010-es bázison 2024-ben Magyarországon 146,3 volt, míg Romániában 162,6.⁶ A nemzeti valutában és az euróban kimutatott egy főre jutó GDP-értékek változása deflálás után mindkét országban a volumenindexhez hasonlóan alakult, csak néhány tizednyi eltérést találtunk. A vásárlóerő-paritás alapján számítva Magyarországon 185,2, Romániában 236,7 volt az index értéke, tehát kimutatható a torzítás, viszont az adatok két időpont között csak korlátozottan vehető össze.

EREDMÉNYEK

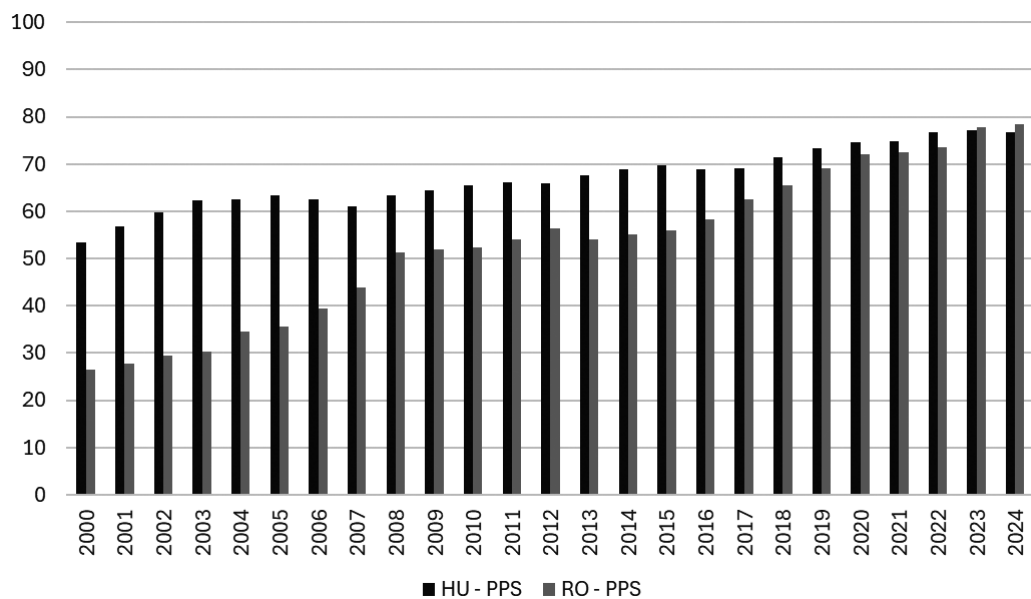
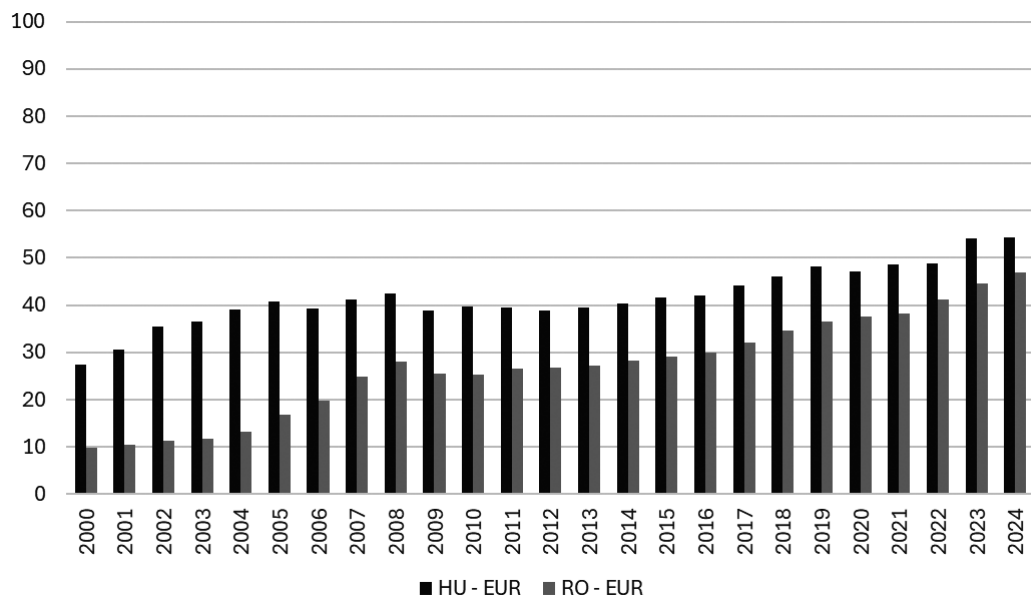
A versenyképességi tényezők alakulása Magyarországon és Románia régióiban

Elsőként az alapmutatóként használt egy főre jutó GDP alakulását vetjük össze a két ország esetében. Eltérő képet kapunk attól függően, hogy a mutatót euróban vagy vásárlóerő-paritáson (PPS) mérjük. Nemzetközi összehasonlítások során a vásárlóerő-paritáson számolt mutató tekinthető relevánsabbnak. Ez figyelembe veszi az egyes országok eltérő árszintjeit, vagyis azt, hogy ugyanaz a jövedelem különböző országokban más-más vásárlóerőt képvisel. Az Európai Unión belül azonban – különösen nyitott gazdaságok esetében – az euróban mért egy főre jutó GDP-nek is van jelentősége. Ez jobban tükrözi az ország gazdasági súlyát és nemzetközi integráltságát, illetve azt, hogy az adott gazdaságban megtermelt jövedelem milyen értéket képvisel a nemzetközi piacokon. Emiatt tehát sokat elárul az országok, régiók nemzetközi versenyképességéről is.

Az árszintkülönbségeket is figyelembe vevő vásárlóerő-paritáson számolt egy főre jutó GDP mutatója szerint Magyarország 2000-ben az EU-27 átlagának 53,5 százalékán állt, míg Románia csak 26,4 százalékán. Átmeneti megtorpanásokkal 2024-re Magyarország 76,7 százalékot, Románia pedig 78,4 százalékot ért el. Rosszabb képet mutat az euróban mért felzárkózás, ugyanis e tekintetben jóval alacsonyabb bázisról indult mindkét ország: Magyarország 2000-ben az EU-27 átlagának 27,3 százalékán volt, Románia pedig csupán annak 9,8 százalékán. A 2020-as évek közepére csak 54,4 százalékra, illetve 46,8 százalékra tudtak felzárkózni, tehát e mutató tükrében Románia elmaradása nagyobb, mint Magyarorszáé.

5 A relatív nominális változásokat az azonos valutára (piaci árfolyamon) átszámított nemzeti árindexek (deflátorok) arányával bontjuk komponensekre. A relatív nominális változás, valamint az így mért relatív árváltozás hányadosaként adódik a relatív volumenváltozás (Oblath, 2021).

6 Az adatok forrása: Gross domestic product (GDP) and main components per capita [nama_10_pc]

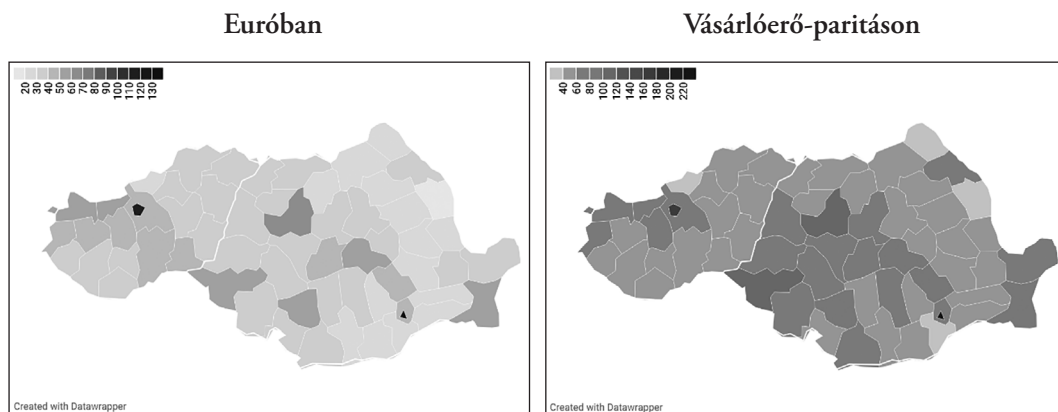


1. ábra. Az egy főre jutó GDP alakulása Magyarországon és Romániában 2000 és 2024 között euróban, illetve vásárlóerő-paritáson mérve az EU-27 átlagához (= 100) viszonyítva

Figure 1. The evolution of per capita GDP in Hungary and Romania between 2000 and 2024 in euros and in purchasing power standard, compared to the EU-27 average (=100)

Forrás: Eurostat-adatok alapján saját szerkesztés

Az árhatások és a két ország piaci szerkezetének jelentős szerepét mutatja, hogy a GDP területi szinten is eltérő képet mutat az országok közötti és az országokon belüli összehasonlításban, ha azt euróban, illetve vásárlóerő-paritáson számoljuk. Bukarest régiója a 2023. évi adatokon mindkét módszer szerint egyértelműen az élen van, míg Budapest vásárlóerő-paritáson mérve jelentősen, euróban mérve kisebb mértékben elmarad tőle (229% versus 168%, illetve euróban 131% versus 118%). Kolozsvár és Temesvár régiója eléri, illetve meghaladják az EU átlagos fejlettségét, és további hat régió 85–100 százalékos közötti fejlettséget ért el a vásárlóerő-paritáson. Magyarországon a vidéki térségek közül csak Győr-Moson-Sopron vármegye haladja meg az országos átlagot 79 százalékos fejlettségi szintjével.



2. ábra. Az egy főre jutó GDP Magyarországon és Romániában 2023-ban euróban, illetve vásárlóerő-paritáson mérve az EU-27 átlagához (= 100) viszonyítva
Figure 2. Per capita GDP in Hungary and Romania in 2023 in euros and purchasing power standard, compared to the EU-27 average (=100)

Forrás: Eurostat-adatok alapján saját szerkesztés

A módszertani fejezetben láttuk, hogy a monetáris folyamatok jelentős hatással vannak a konvergencia értékelésére, ezért a két ország gazdasági felzárkózását célszerű az árszintek felől is megvizsgálni (1. táblázat). Penn-hatásnak nevezzük az országok széles körére igazolt pozitív összefüggést a fejlettségi szint és az árszint között (Oblath, 2021). Magyarország esetében a vásárlóerő-paritáson számolt egy főre jutó GDP és a GDP relatív árszintje többé-kevésbé követi a Penn-hatás által leírt összefüggést. Romániában viszont 2000-ben a relatív árszint lényegesen magasabb volt, mint a relatív egy főre jutó GDP, 2024-re pedig megfordult ez az arány, és a GDP relatív árszintje közel 20 százalékponttal marad el a relatív egy főre jutó GDP-től (Magyarországon csak 6 százalékpontos az elmaradás). Az árszintekkel mért gazdasági felzárkózás tehát az egy főre jutó GDP-hez képest nagyobb fejlettségi elmaradást mutat mindkét országban, különösen Romániában, fogyasztási termékcsoportok szerinti heterogenitás azonban ezen belül is megfigyelhető (Bauer, 2015; Zsibók, 2024). Magyarországon 2024-re a különböző fogyasztási kategóriák közül az élelmiszerek és a távközlés csoportjában már csaknem teljesen megvalósult az árkonvergencia (rendre 95% és 97%), Romániában pedig az alkoholos italok, dohányárúk és a ruházati cikkek zárkóztak fel legközelebb az európai uniós átlaghoz (87%) – a

GDP-, illetve jövedelemfelzárkózást jóval megelőzve. Ez utóbbi termékkategóriák árai a háztartási berendezésekkel együtt Magyarországon is hasonló szintre nőttek. A legnagyobb elmaradás mindkét országban tartósan az egészségügy terén figyelhető meg, illetve Romániában az oktatás terén is. Ezek olyan tételek, amelyeknek a versenyképességi piramismodell legalapvetőbb, sikerességi faktoraiban van fontos szerepük.

1. táblázat. *Relatív árszintek, EU-27 = 100, százalék*

Table 1. *Relative price levels, EU-27=100, percentages*

	Magyarország		Románia	
	2000*	2024	2000*	2024
GDP árszintje	51,0	70,9	37,2	59,7
Tényleges egyéni fogyasztás, ebből:	47,5	68,3	37,4	57,4
Élelmiszerek és alkoholmentes italok	65,8	94,8	53,3	75,5
Szeszes italok, dohányárúk	68,2	85,7	48,3	87,1
Ruházat és lábbeli	84,5	86,6	53,1	87,4
Lakásszolgáltatás, víz, villamos energia, gáz és egyéb tüzelőanyagok	42,5	61,1	31,2	52,0
Lakberendezés, lakásfelszerelés, rendszeres lakáskarbantartás	66,2	87,1	49,3	76,7
Egészségügy	46,4	43,9	27,6	34,2
Közlekedés és szállítás	81,3	80,8	53,9	78,5
Távközlés	87,5	97,3	65,5	52,6
Szabadidő és kultúra	61,7	72,0	43,6	66,5
Oktatás	48,5	69,9	11,6	39,1
Vendéglátás és szálláshely-szolgáltatás	58,0	71,8	40,2	68,5
Egyéb termékek és szolgáltatások	55,8	63,6	35,7	54,9

Forrás: Eurostat-adatok alapján saját szerkesztés

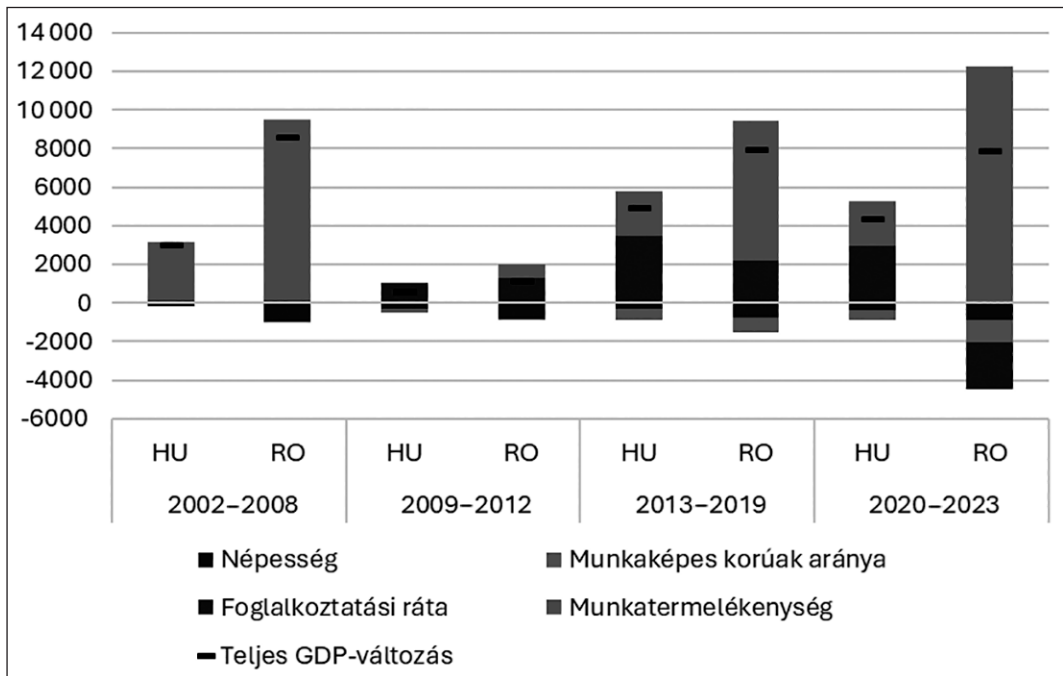
* Romániában a fogyasztási főcsoportokra vonatkozó legkorábbi adatok a 2003-as évtől érhetőek el

A bruttó hazai termék változását a 2b egyenlet szerint komponenseire bontottuk és négy részütdőszakban vizsgáltuk. A 3. ábra euróban mutatja országos szinten a különböző versenyképességi tényezők hozzájárulását, ugyanakkor ezek egymáshoz viszonyított nagysága nem mutatott lényegi eltérést akkor sem, ha nemzeti valutában számoltunk. Várakozásainknak megfelelően a demográfiai tényezők, azaz a népesség lélekszáma és a munkaképes korúak aránya negatív előjellel járultak hozzá a kibocsátás növekedéséhez. Ez utóbbi tényező hatása az első részütdőszakban Magyarországon még pozitív volt, de a hozzájárulása mindkét országban különösen a 2008–2009-es gazdasági válság utáni időszakban vált erősen negatívvá. Ennek hátterében feltehetőleg az állt, hogy ebben az időszakban vált teljessé az Európai Unió munkaerőpiacának megnyitása a kelet-európai munkavállalók előtt (EB, 2011), melynek nyomán a

kivándorlás a munkaképes korosztályt érintette a legnagyobb mértékben (Hárs, 2025; Astrov et al., 2021).

A globális pénzügyi-gazdasági válság előtt a foglalkoztatási ráta változása mindkét országban pozitív, de elenyésző mértékű volt. 2009 után – különösen a 2010-es évek második felében – azonban jelentős pozitív hatást gyakorolt a GDP növekedésére. Romániában ez a hatás a 2020-as években negatívba fordult, mivel a foglalkoztatási ráta 2020 és 2023 között 66 százalékról 63 százalékra csökkent.

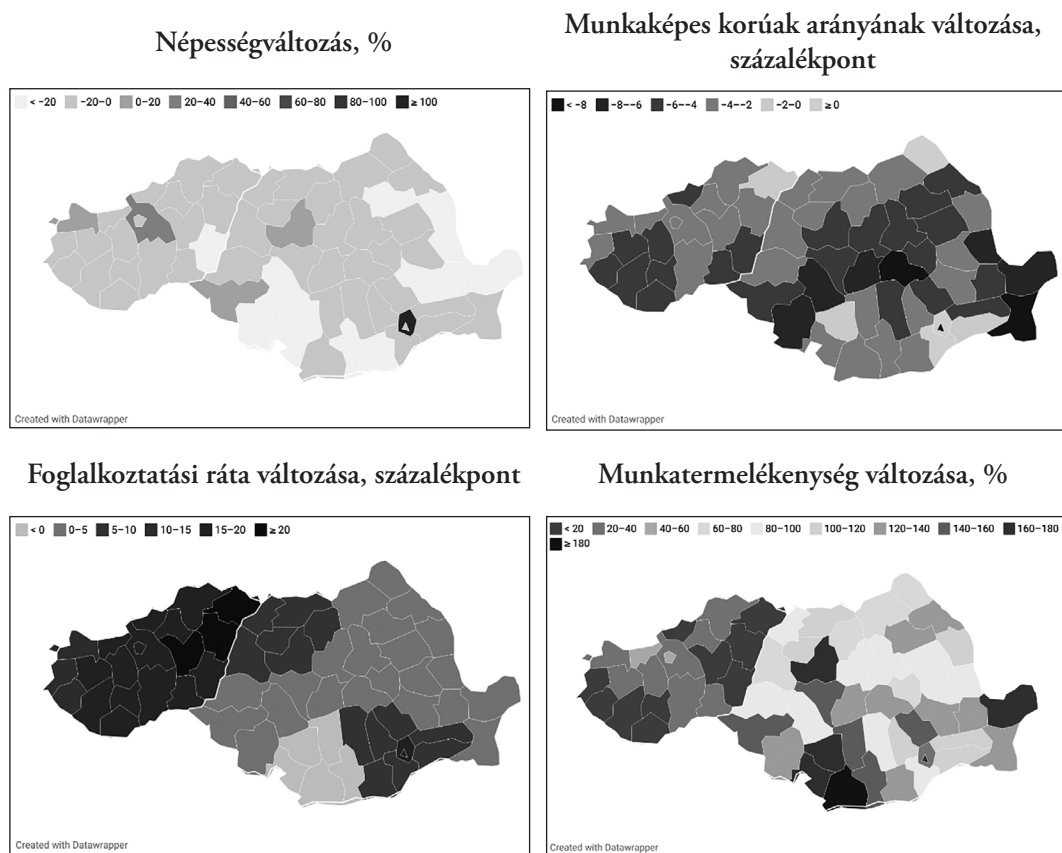
A kétezres években a GDP növekedésének nagy részét mindkét országban a termelékenység javulása magyarázta, és Romániában ez a tendencia a 2008–2009-es válságot követően is fennmaradt. Magyarországon viszont – nagyrészt a foglalkoztatás extenzív, alacsony képzettségűek körében történő bővülése miatt – a termelékenység hozzájárulása mérsékeltebb maradt a 2010-es és 2020-as években (Koós, 2023).



3. ábra. *A GDP éves változásának tényezőkre bontása Magyarországon és Romániában 2002–2023 között, euróban mérve*

Figure 3. *Decomposition of the annual change of the GDP in Hungary and Romania between 2002 and 2023, euros*

Forrás: Eurostat-adatok alapján saját szerkesztés



4. ábra. A GDP-változás tényezőinek területi különbségei Magyarország és Románia NUTS3 régióiban 2002 és 2024 között

Figure 4. Regional differences in the components of GDP change in Hungary and Romania at NUTS3 level between 2002 and 2024

Forrás: Eurostat-adatak alapján saját szerkesztés

A fenti változásokat területi bontásban vizsgálva azt látjuk, hogy a népességnövekedés elsősorban a fővárosok agglomerációját, valamint az országok nyugati határaihoz közel eső nagyvárosi régiókat érintette (4. ábra). A munkaképes korúak aránya egyes periférikus térségekben változott kedvezőtlenül, de fokozhatta az időskorúak jóléti migrációja is: pl. Magyarországon a Balaton környékén (Lennert, 2017; 2020) vagy Romániában a tengerparti régiókban. A foglalkoztatási ráta Magyarországon a kevésbé fejlett régiókban növekedett jobban, míg Romániában 2010 után inkább a fejlettebb térségekben (NUTS2--adatok alapján)⁷. Magyarországon tehát megvalósult egy területi (szigma)konvergencia a vizsgált időszakban a foglalkoztatási ráta tekin-

⁷ A szigma-divergencia ellenére kimutatható a béta-konvergencia a romániai régiók között a 2000–2024 közötti időszakban, de ez béta-divergenciába fordult a 2010–2024 közötti időszakban.

terében, Romániában azonban folyamatos divergencia észlelhető a térbeli szóródás alapján. Mindez annak tudható be, hogy a főváros fokozatosan eltávolodott a többi régió foglalkoztatási rátájától. A koronavírus-válság Magyarországon a visszajára fordította a konvergenciát, és próbára tette a térségek alkalmazkodóképességét (Orosz & Kiss, 2025), ezzel párhuzamosan Romániában folytatódott a területi egyenlőtlenségek mélyülése (Reveiu & Constantin, 2023). A munkatermelékenység növekedésében Románia régiói jelentős mértékben megelőzik a magyar régiókat, továbbá egyes elmaradottabb régiók jelentős konvergenciát mutattak, ennek ellenére a régiók összessége között béta-konvergencia⁸ nem volt kimutatható egyik országban sem.

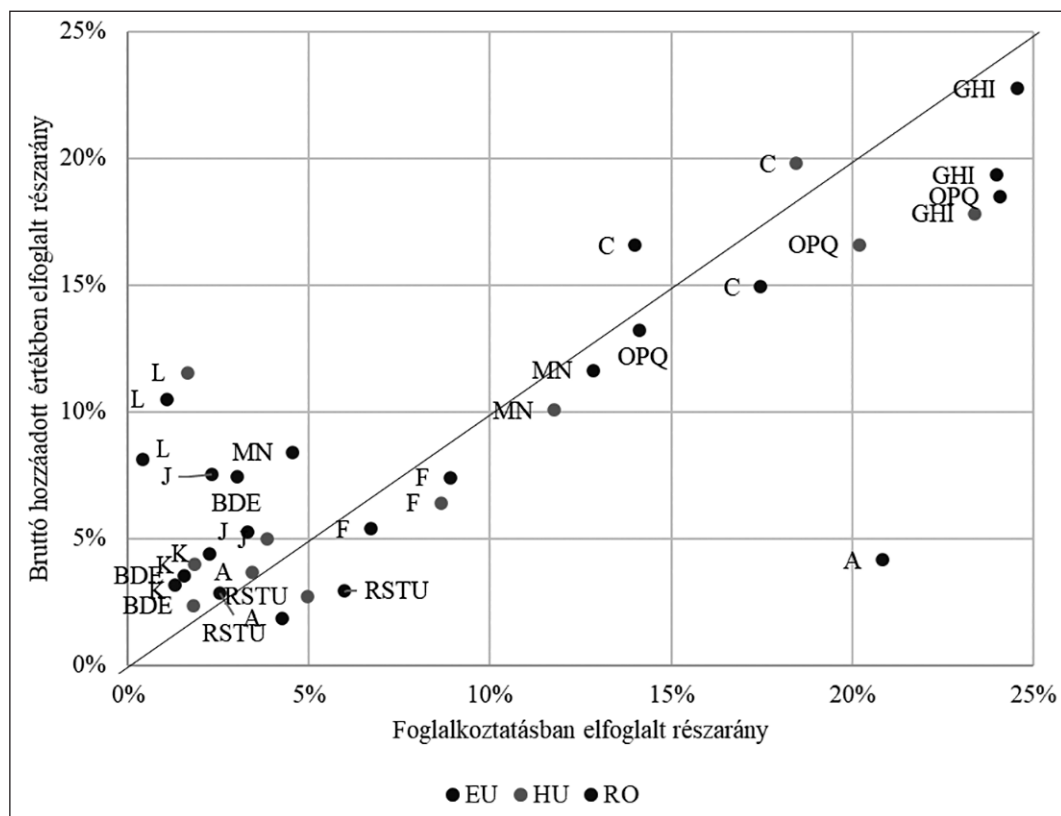
3.1. A GAZDASÁGI SZERKEZETVÁLTOZÁS HATÁSA MAGYARORSZÁG ÉS ROMÁNIA RÉGIÓINAK FELZÁRKÓZÁSÁBAN

A területi versenyben való helytállásra és a gazdasági felzárkózásra a különböző ágazatokban eltérő lehetőségek nyílnak. A magasabb hozzáadott értéket termelő ágazatok (például a járműipar, az elektronika vagy az üzleti szolgáltatások) jelenléte erőteljesebb regionális növekedési potenciált hordoz, különösen akkor, ha a régió az értékláncon belül olyan pozíciókat tölt be, amelyek technológiai és tudásintenzív tartalommal is bírnak. Ezzel szemben a főként hagyományos iparra vagy mezőgazdaságra épülő régiók gyakran stagnálást vagy alacsony növekedést mutatnak. A kelet-közép-európai országok gazdaságszerkezete a 2022-es adatok szerint az elmúlt évtizedek jelentős változásai ellenére eltér a kontinens fejlettebb országainak gazdaságszerkezetétől (5. ábra). A leginkább szembetűnő különbség Románia esetében az agrárfoglalkoztatás kiugróan magas aránya, továbbá a szakmai, tudományos, adminisztratív szolgáltatások, a közszféra és az egyéb szolgáltatások alacsony foglalkoztatási aránya. Pozitív eltérést jelent az infokommunikáció magas hozzáadott értéken belüli aránya. Magyarországon a feldolgozóiparban és némiképp a mezőgazdaságban, valamint az építőiparban látjuk az európai uniós arányokhoz képest legnagyobb eltérést felfelé. Ezzel szemben a közszféra részaránya és bizonyos mértékig a szakmai, tudományos, adminisztratív tevékenységek részaránya elmarad az EU-átlagtól.

A 2000-es év óta eltelt időszakban a legnagyobb változás Romániában a mezőgazdaságban ment végbe (45%-ról 21%-ra csökkent a foglalkoztatási részaránya 2000 és 2022 között). Ezen kívül jelentős növekedést mutatott az építőipar (5%-ról 9%-ra nőtt), a kereskedelem, vendéglátás, szálláshelyszolgáltatás (15%-ról 25%-ra nőtt), valamint a közszféra (7%-ról 14%-ra nőtt) foglalkoztatása. Egyes magasabb hozzáadott értékű tevékenységekben (J, K, MN) is közel megduplázódott a foglalkoztatás, de részarányuk viszonylag kicsi maradt. Ugyanebben az időszak-

8 A béta-konvergencia azt vizsgálja, hogy egy adott időszakban van-e összefüggés a régiók kiinduló fejlettségi szintje és a későbbi növekedési ütemük között. Ha ez az összefüggés negatív irányú, vagyis a kezdetben kevésbé fejlett térségek gyorsabban növekednek, mint a fejlettebbek, akkor konvergenciáról beszélhetünk. Részletesen foglalkozik a kelet-közép-európai régiók konvergenciájának kérdésével Egri és Lengyel (2024).

ban Magyarországon visszaesett a feldolgozóipari és a mezőgazdasági foglalkoztatás (az előbbi 25%-ról 18%-ra, az utóbbi 7%-ról 3%-ra), miközben nőtt az építőipar foglalkoztatása (6%-ról 9%-ra), valamint az infokommunikáció (2%-ról 4%-ra), illetve a szakmai-tudományos, adminisztratív tevékenységek foglalkoztatása (5%-ról 12%-ra). A közszféra (O, P, Q) foglalkoztatása az EU-átlaghoz (24%) képest minkét országban alacsony: Magyarországon a 2010-es évek elején kissé megemelkedett, de 2022-re a 2000. évi szint közelébe, 20 százalékra esett vissza. Romániában jóval alacsonyabb szintről indult folyamatos emelkedésnek, így 2000 és 2022 között 7 százalékról 14 százalékra nőtt.



5. ábra. A foglalkoztatás és a bruttó hozzáadott érték megoszlása az egyes nemzetgazdasági ágazatok között az Európai Unióban, Magyarországon és Romániában 2022-ben
 Figure 5. The sectoral distribution of employment and gross value added in the European Union, Hungary and Romania in 2022

Forrás: Eurostat-adatok alapján saját szerkesztés

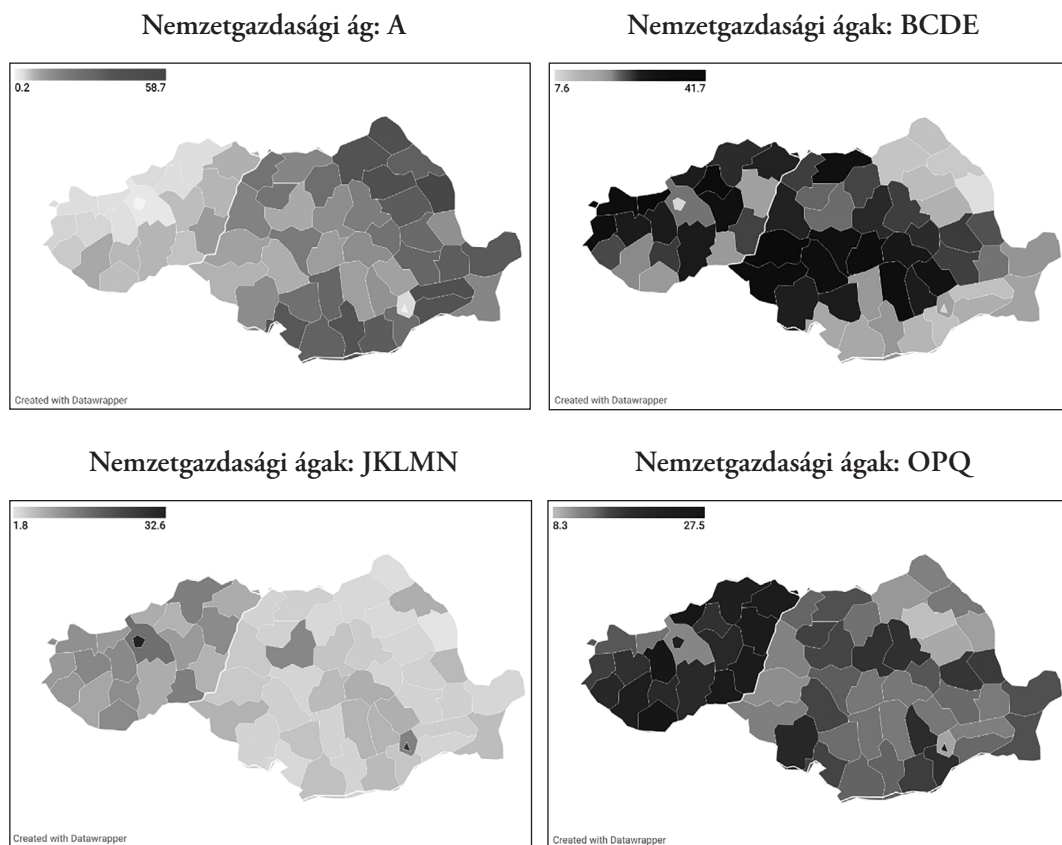
2. táblázat. *A nemzetgazdasági ágak*
Table 2. *Economic sectors*

Betű	Nemzetgazdasági ág megnevezése
A	Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat
B, D, E	Bányászat, kőfejtés; villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás; vízellátás; szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyeződésmérsítés
C	Feldolgozóipar
F	Építőipar
G, H, I	Kereskedelem, gépjárműjavítás; szállítás, raktározás; szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás
J	Információ, kommunikáció
K	Pénzügyi, biztosítási tevékenység
L	Ingatlanügyletek
M, N	Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység; adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység
O, P, Q	Közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás; oktatás; humán-egészségügyi, szociális ellátás
R, S, T, U	Művészet, szórakoztatás, szabadidő; egyéb szolgáltatás; háztartások saját fogyasztására termelő, háztartási alkalmazottat foglalkoztató magánháztartások; területen kívüli szervezetek és testületek

Megjegyzés: A betűjelek a 2025. január 1-jei besorolást tükrözik.

A szerkezeti modernizáció jelentős területi különbségeket mutat a két országban (6. ábra). Míg egyes nagyvárosi régiók sikeresen integrálódtak a nemzetközi termelési láncokba, addig más térségekben a szerkezeti átalakulás lassan ment végbe (Horeczki et al., 2023). Az ezredforduló óta lezajlott átfogó változások ellenére Románia keleti és déli régióiban továbbra is erős a mezőgazdasági dominancia (Vaslui régióban 59%-os a foglalkoztatási súlya, három további régióban 43–45% közötti, tizenkét régióban 30–40% közötti és további nyolc régióban meghaladja a 20%-ot). Magyarország és Románia számos vidéki térségében az ipari tevékenységek adják a foglalkoztatás nagy hányadát (Komárom-Esztergom vármegyében 42%, Arad, Heves, Temes, Szeben, Győr-Moson-Sopron, Argeş, Hunyad, Vas, Jász-Nagykun-Szolnok, Máramaros, Fehér és Prahova régiókban 30–40% közötti). Romániában kifejezetten alacsony, mindössze 14% a közsféra foglalkoztatási részaránya, de európai uniós összevetésben (24%) még inkább országban lenne tér a bővülésre. Némely vidéki térség mindkét országban kiemelkedik ebből a szempontból, ami egyes régiókban a felsőoktatási központok jelenlétével, más térségekben pedig a feldolgozóipari beruházások hiányával magyarázható (Egyed & Zsibók, 2024). A magasabb hozzáadott értékű tevékenységek elsősorban a fővárosokra koncentrálnak, illetve a vidéki térségek közül főként az egyetemi vagy ipari központokban jelennek meg (Pest, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Veszprém, Fejér, Baranya, Hajdú-Bihar és Tolna vármegyék, amelyekben 12-17% közötti a foglalkoztatási súly, illetve Ilfov, Kolozs, Brassó, Iaşi, Prahova, Temes, Dâmboviţa és Argeş, ahol 7–14% közötti). E gazdaság szerkezeti sajátosságok

arra utalnak, hogy Magyarország és Románia a felzárkózási pályának nem azonos fázisában van. Romániában gyorsabban megy végbe a szerkezetváltás, viszont Magyarország jobban kitett a közepes fejlettség csapdájának, mivel az olcsó munkaerővel már nem, a magas hozzáadott értékű termeléssel pedig még nem képes versenyezni (Győrffy, 2021; Benedek, 2024; Szakálné Kanó et al., 2025).



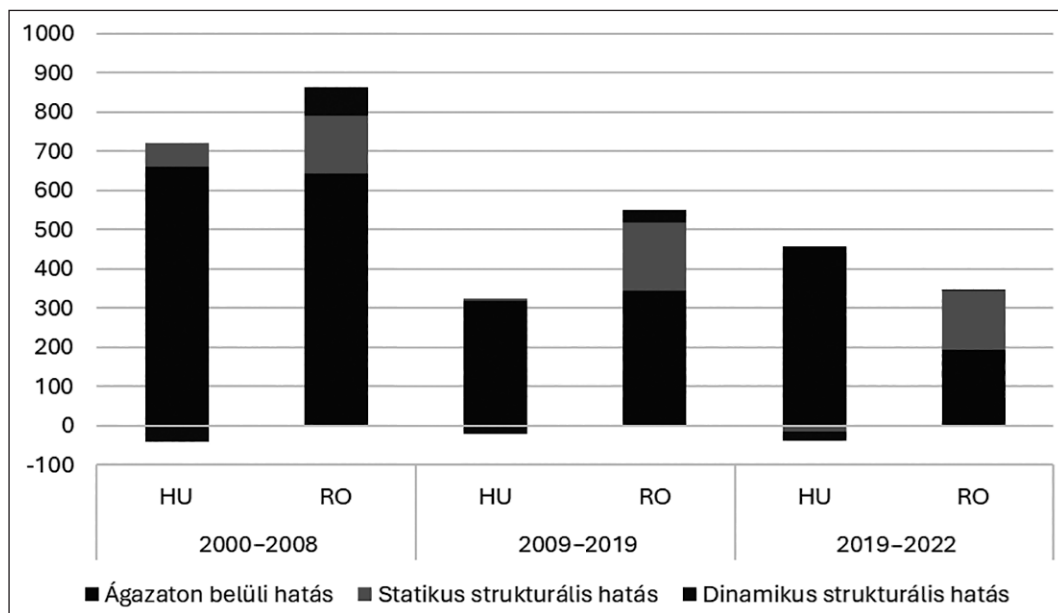
6. ábra. Az egyes nemzetgazdasági ágak részesedése a foglalkoztatásból Magyarország és Románia NUTS3 régióiban

Figure 6. The share of specific economic sectors within total employment in Hungary and Romania at the NUTS3 level

Forrás: Eurostat-adatok alapján saját szerkesztés

A gazdasági fejlettség konvergenciája szempontjából alapvető kérdés, hogy a 2000 utáni időszakban lezajlott gazdaságszerkezeti változások milyen hatással voltak a munkatermelékenységre (7. ábra). A módszertani fejezetben bemutatott shift-share (hatásarány) elemzés a munkatermelékenység változását három tényezőre bontja fel: az ágazon belüli termelékenység-változás hatására, valamint a gazdaságszerkezet-változás statikus és dinamikus hatására. Az ágazon belüli termelékenység-javulás elsősorban az innovációnak, a technológiai fejlődésnek, a humán

tőke minőségi javulásának (Veres et al., 2022), a menedzsmenképességek javulásának köszönhető, ezért ez fokozatosan, lassabban megy végbe. Ezzel szemben a strukturális hatás célzott beruházásokkal, új tevékenységek betelepődése révén gyorsabban is kibontakozhat. A termelékenységváltozáshoz 2000 és 2022 között minden részidőszakban az ágazaton belüli hatás járult hozzá a legnagyobb mértékben. A gazdasági szerkezetváltásnak (a munkaerő különböző termelékenységű ágazatok közötti áramlásának) jóval kisebb, Magyarországon esetenként elenyésző mértékű hatása volt. Ezen belül a dinamikus hatás Magyarországon negatív volt, tehát a foglalkoztatás a lassabban növekvő ágazatokban nőtt inkább. Romániában ezzel szemben megfigyelhető az ágazati modernizáció pozitív hatása még a pénzügyi-gazdasági és a koronavírus-válság utáni időszakokban is.



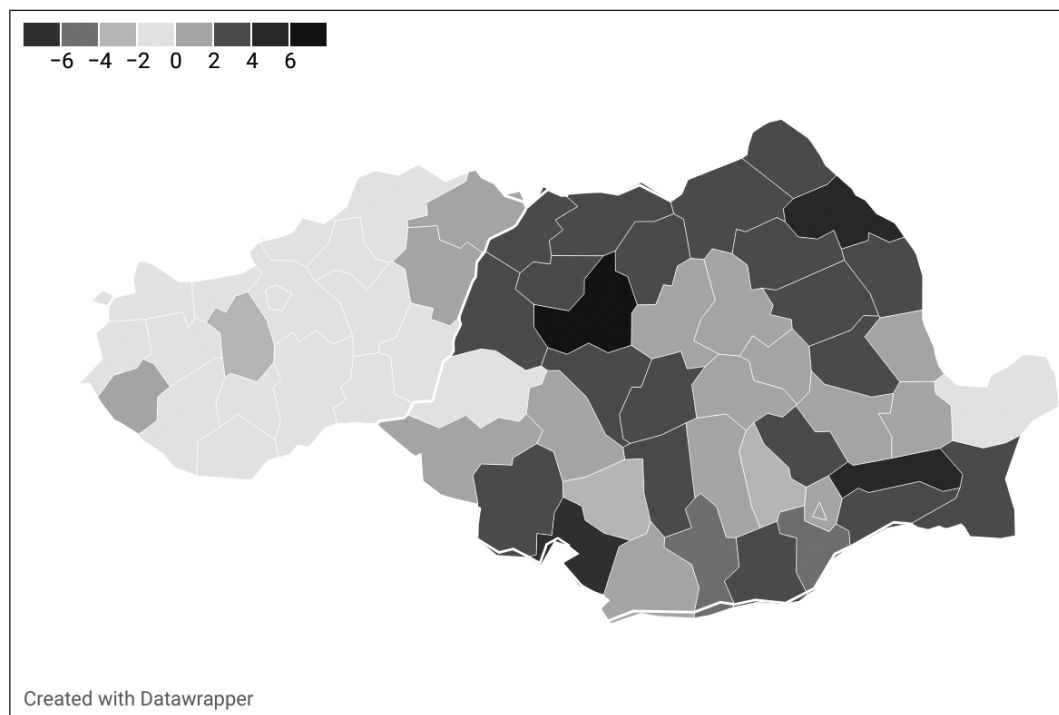
7. ábra. Az éves termelékenységváltozás felbontása az ágazaton belüli hatás, a statikus és a dinamikus strukturális hatás hozzájárulására 2000–2022 között Magyarországon és Romániában (euró/foglalkoztatott)

Figure 7. The decomposition of labour productivity change to within effect, static and dynamic structural effect between 2000 and 2022 in Hungary and Romania (euros per employee)

Forrás: Eurostat-adatok alapján saját szerkesztés

A 2000 óta eltelt időszak egészét nézve a regionális bontású adatok megerősítik az országos összképet. Az ágazaton belüli hatás minden részidőszakban jellemzően pozitív volt (csupán a koronavírus-válság utáni részidőszakban volt negatív egy magyar és 22 román régióban). A szerkezetváltás összesített (statikus + dinamikus) hatása Magyarországon három régió kivételével mindenhol negatív volt, míg Romániában ez csak hét régió esetében alakult így (8. ábra). Vélhetően a kedvező bázis miatt a strukturális hatások a fővárosi régiókban nem voltak erősek. A legnagyobb pozitív hozzájárulást Kolozsváron mérhetjük a magas hozzáadott értékű tevé-

kenységek erős jelenléte miatt. Ezen kívül figyelemre méltó fejlődésen ment keresztül Ialomița megye, ahol a mezőgazdasági foglalkoztatás visszaszorulásával párhuzamban megerősödött a kereskedelem-vendéglátás és a közsféra szerepe, valamint hasonló alapokon Jászvásár térsége is, ahol az előzőeken túl még az infokommunikáció növekvő súlya is hozzájárult a termelékenység javulásához.



8. ábra. A strukturális hatás Magyarország és Románia régióiban 2000–2022 között (1000 euró/foglalkoztatott)

Figure 8. The structural effect in the regions of Hungary and Romania between 2000 and 2022 (thousand euros per employee)

Forrás: Eurostat-adatok alapján saját szerkesztés

KÖVETKEZTETÉSEK

Tanulmányunk a területi verseny kontextusában elemezte Magyarország és Románia régióinak gazdasági felzárkózását. A regionális versenyképesség összetevői eltérő súllyal érvényesültek a két országban és azok különböző térségeiben. Románia felzárkózásának fő hajtóereje a gazdasági szerkezetváltás, a főváros húzóereje és a vidéki nagyvárosi térségekben koncentrálnak magas hozzáadott értékű tevékenységek voltak. Mindezek látványos termelékenységjavulásban öltöttek testet, noha a fejlett és elmaradott térségek közötti szakadék számottevő. Emellett az alacsony bázis is hozzájárult a változások kedvező üteméhez, és tartalékot képez a további felzár-

közúthoz. Magyarország felzárkózását elsősorban a foglalkoztatás extenzív bővülése hajtotta, amely alacsony bázisról indult. A szerkezetváltás kedvező hatásait viszont – a jobb kiinduló helyzet ellenére – nem sikerült teljes mértékben kiaknázni, sőt, esetenként visszajára fordult a folyamat, ezért a termelékenység csak visszafogott ütemben nőtt. Bár a főváros és a vidéki térségek közötti fejlettségi különbség Magyarországon nem olyan markáns, mint Románia esetében, a felzárkózási folyamatban – egy átmeneti időszaktól eltekintve (Lengyel & Varga, 2018) – Budapest gazdasági teljesítménye meghatározó szerepet játszott. A vidéki nagyvárosi központok ugyan több területen dinamikus fejlődést mutattak, azonban méretükből és részben térségi elszigeteltségükből fakadóan nem váltak olyan gazdasági magtérsegekké, amelyek a tágabb térségi környezetüket is tartósan dinamizálni tudták volna.

Következtetéseinkben fontosnak tartjuk kiemelni Lengyel Imre azon gondolatát, hogy „A területi versenyben mindegyik térség (területi egység) részt vesz, ha akar, ha nem. Csak abban lehet eltérés, hogy a széles körben elfogadott közös cél megvalósítását tudatos stratégiával, aktív helyi gazdaságfejlesztési politikával, regionális hálózatok kialakításával és működtetésével próbálják elérni, avagy »sodrónak« a spontán folyamatokkal és egyedi »látzatakciókkal« (főleg politikai lobbizással) szeretnének valamit felmutatni.” (Lengyel 2003: 167) Magyarországon a területi versenyben való részvételt jelentősen befolyásolja a kormányzati beruházáspolitikája és a centralizált döntési struktúra, míg Romániában némileg több a helyi döntéshozatal rugalmassága. Magyarország esetében a jelek arra utalnak, hogy a gazdaság a közepes fejlettség csapdájában van. Romániában ez egyelőre elkerülhető, amennyiben a gazdaság egyensúlya ezt támogatni tudja. Részben ehhez kapcsolódóan meg kell említeni az árhatások fontos szerepét, különösen Romániában, amelyre a szakirodalom is rámutatott. Érintőlegesen utaltunk rá, hogy a termelékenység-változás felbontásának az eredményeire jelentős hatással vannak az árindexek – mind ezek további vizsgálatot igényelnek a kutatás későbbi szakaszában.

A területi versenyben való helytállást a hosszú távú, stabil regionális jövedelemnövekedéssel (és az azt meghatározó tényezőkkel) értékeltük. Eredményeink arra utalnak, hogy ez a két vizsgált országban csak térben szelektíven valósult meg, noha valamilyen fokon minden régió közeledett az európai uniós átlagos fejlettséghez. A verseny ebből a szempontból tehát nem zérus összegű, mégsem mondhatjuk, hogy a vizsgált időszakban minden régió nyertes volt. A versenyképességi piramismodell alapkategóriái közül Magyarországon a foglalkoztatási ráták konvergenciája biztosította a régiók versenyképességének a javulását, viszont a termelékenység bővülése még a fejlett régiókban is lassú volt. Romániában ezzel ellentétes folyamatokat láttunk. A gyakorlatban a kulcsfontosságú erőforrások, mint például a magas képzettségű munkaerő, a fejlett és tudásintenzív munkahelyek, illetve a minőségi befektetési tőke korlátozott hozzáférése versenyhelyzetet teremt a régiók között. A tartósan rögzült centrum-periféria viszonyok, és a térségben tapasztalható hosszú távú regionális divergencia arra utalnak, hogy a regionális versenyben csak a már eleve jobb pozícióban lévő területek tudtak helyt állni és feljebb lépni. A felülről irányított, hagyományos beruházásösztönzés, iparpolitika, infrastruktúrafejlesztések csak átmeneti lendületet képesek adni a régióknak. Tartós versenyelőnyt az innovációs készségeket, kapacitásokat fejlesztő beruházások és az ezeket támogató humán tőke és vállalkozói környezet minőségi javulását célzó fejlesztések biztosíthatnak, amelyek a versenyképesség piramismodelljének alaptényezői és sikerességi faktorai.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS ACKNOWLEDGEMENT

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj és „A külföldi működőtőke mikro-, makrogazdasági és területi differenciáló hatásai a Visegrádi országokban – Az FDI-vezérelt gazdaságpolitikai modellek kihívásai” című, 135185. számú OTKA-projekt keretében, az NKFI Alap K_20 programjának támogatásával készült.

SZAKIRODALOM REFERENCES

- Astrov, V., Grieveson, R., Hanzl-Weiss, D., Leitner, S., Mara, I., & Vidovic, H. (2021). *How do economies in EU-CEE cope with labour shortages?* WIIW Research Report No. 452. Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche. <https://wiiw.ac.at/p-5641.html>
- Bauer, P. (2015). *Az árfelzárkózás tényezői és mértékének becslése Magyarországra*. MNB-tanulmányok 119. Magyar Nemzeti Bank. <https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-tanulmany-hun-119.pdf>
- Benedek, J. (2024). Gazdasági felzárkózás és területi egyenlőtlenségek: a magyar és romániai régiók gazdasági teljesítményének összehasonlító vizsgálata. *Kárpát-Haza Szemle*, 5, 75–89.
- Benedek, J., Kocziszky, Gy., & Veresné Somosi, M. (2018). Az innováció vizsgálatának elméleti és gyakorlati kérdései: Technológiai innovációtól társadalmi innovációig. *Erdélyi Társadalom*, 16(1), 11–30. <https://doi.org/10.17177/77171.206>
- Capello, R., & Cerisola, S. (2020). Catching-up and regional disparities: A resource-allocation approach. *European Planning Studies*, 29(1), 94–116. <https://doi.org/10.1080/09654313.2020.1823323>
- Csata, Zs. (2008). Helyzetkép a munkaerő-piaci keresletről Erdély magyarlakta vidékein. *Erdélyi Társadalom*, 6(1–2), 91–115.
- Csata, Zs. (2024). A társadalmi tőke vizsgálata a kisebbségi magyarok körében. *Erdélyi Társadalom*, 22(1), 91–113.
- Dobrzański, P., Bobowski, S., & Clare, K. (2024). Left-behind places in Central and Eastern Europe – Labour productivity aspect. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 17(1), 137–162. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsae001>
- Dobrzański, P., & Grabowski, W. (2019). Structural and productivity changes of Central and Eastern Europe. *Zbornik Radova Ekonomskog Fakulteta u Rijeci – Proceedings of Rijeka Faculty of Economics*, 37, 427–471. <https://doi.org/10.18045/zbefri.2019.2.427>
- Egri, Z., & Kőszegi, I. (2018). A gazdasági-társadalmi (komplex) térszerkezet kelet-közép-európai képe. *Területi Statisztika*, 58(1), 27–56.
- Egri, Z., & Lengyel, I. (2024). A kelet-közép-európai régiók konvergencia-folyamatainak térökonometriai vizsgálata. *Statisztikai Szemle*, 102(8), 781–809. <https://doi.org/10.20311/stat2024.08.hu0781>

- Egyed, I., & Zsibók, Z. (2024). Területi különbségek a foundational economy szemszögéből a 2016 utáni Magyarországon. *Területi Statisztika*, 64(3), 273–307. <https://doi.org/10.15196/TS640301>
- Európai Bizottság [EB] (2011). *A munkavállalók szabad mozgása: a 2004-ben csatlakozott tagállamok közül nyolc ország munkavállalói végre teljes mértékben élvezhetik jogaikat*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/ip_11_506
- Európai Bizottság [EB] (2024). *The 2024 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the EU Member States (2022-2070)*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2765/022983>
- Eurostat (2025). *Gross value added and income by main industry (NACE Rev.2)* [namq_10_a10]; https://doi.org/10.2908/NAMQ_10_A10
- Ezcurra, R., & Pascual, P. (2007). Spatial disparities in productivity in Central and Eastern Europe. *Eastern European Economics*, 45(3), 5–32. <https://doi.org/10.2753/EEE0012-8775450301>
- Györffy, D. (2021) Felzárkózási pályák Kelet-Közép-Európában két válság között. *Közgazdasági Szemle*, 68(1), 47–75. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2021.1.47>
- Hárs, Á. (2025). Migráció, munkaerőhiány, vendégmunka. In I. Gy. Tóth, A. Gábos, & M. Medgyesi (Eds.), *Társadalmi riport 2024* (pp. 235–256). TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. <https://doi.org/10.61501/TRIP.2024.11>
- Horeczki, R., Rácz, S., Bilasco, S., & Szilágyi, F. (2023). Evolution of urbanisation and metropolitan development in Romania. *Deturope*, 15(2), 28–47. doi: 10.32725/det.2023.011
- Kertész, K. (2004). A nemzeti és a regionális felzárkózás váltómozgása az EU-országokban és Magyarországon. *Külgazdaság*, 48(2), 65–76.
- Koós, B. (szerk.) (2023). *Területi folyamatok Magyarországon 2021–2023*. HUN-REN Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete.
- Kovács, I., & Megyesi, B. (2018). A vidék harminc éve: A magyar vidék alakulása az erőforrások, a társadalmi tőke és fejlesztéspolitikai változásainak tükrében. *Erdélyi Társadalom*, 16(1), 83–104. <https://doi.org/10.17177/77171.209>
- Kocziszky, Gy. (2020). Megújulás vagy amnézia? Mit tanulhat a közgazdaságtudomány és a gazdaságpolitika a pandémia által előidézett globális gazdasági válságból. *Erdélyi Társadalom*, 18(2), 9–18. <https://doi.org/10.17177/77171.245>
- Lengyel, I. (2000). A regionális versenyképességről. *Közgazdasági Szemle*, 47(12), 962–987.
- Lengyel, I. (2003). *Verseny és területi fejlődés*. JATEPress
- Lengyel, I. (2006). A regionális versenyképesség értelmezése és piramismodellje. *Területi Statisztika*, 46(2), 131–147.
- Lengyel, I. (2019). *A régiók versenyképességének piramismodellje és alkalmazásai: Az eredeti koncepciótól a 22 nyelvre lefordított változatokig*. JATEPress
- Lengyel, I., & Varga, A. (2018). A magyar gazdasági növekedés térbeli korlátai – helyzetkép és alapvető dilemmák. *Közgazdasági Szemle*, 65(5), 499–524.
- Lennert, J. (2017). A visegrádi országok vidéki tereinek rendszerváltás utáni vándorlási folyamatai. *Területi Statisztika*, 57(3), 272–293. <https://doi.org/10.15196/TS570302>

- Lennert, J. (2020). A távmunka széleskörű elterjedésének lehetséges hatása a magyarországi vándormozgalmi mintázatokra. *Tér és Társadalom*, 34(2), 178–182. <https://doi.org/10.17649/TET.34.2.3269>
- Lux, G. (2016). *Újraiparosodás Közép-Európában*. Dialóg Campus Kiadó.
- Magyar Nemzeti Bank [MNB] (2024). *Termelékenységi jelentés. 2024. december*. Magyar Nemzeti Bank. <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/termelekenysegi-jelentes/termelekenysegi-jelentes-2024-december> (Letöltve: 2025. 07. 08.)
- Mitrică, B., Săgeată, R., Mocanu, I., Grigorescu, I., & Dumitrașcu, M. (2023). Competitiveness and cohesion in Romania's regional development: a territorial approach. *Geodetski Vestnik*, 65(3), 440–458. DOI: 10.15292/geodetski-vestnik.2021.03.440-458
- Monfort, Ph. (2020). *Convergence of EU Regions Redux. Recent Trends in Regional Disparities*. WP 02/2020. Publications Office of the European Union.
- Oblath, G. (2021). A nominális felzárkózás időben változó összetevői: Reálgazdasági és árszint-felzárkózás az Európai Unióban 1995 és 2019 között. *Külgazdaság*, 65(7–8), 3–62.
- OECD (2018). *OECD Compendium of Productivity Indicators 2018*, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/pdty-2018-en>
- Orosz, D., & Kiss, Z. (2025) Munkaerőpiaci alkalmazkodóképesség Magyarországon a COVID idején: a foglalkoztatás területi különbségeinek elemzése 2019-2023 között hatás-arány módszerrel. *Tér és Társadalom*, 39(3), 135–157. <https://doi.org/10.17649/TET.39.3.3641>
- Reveiu, A., Constantin, D. L. (2023) The impact of the COVID-19 pandemic on regional inequalities in Romania. Spotlight on unemployment and health conditions. *Regional Science Policy & Practice*, 15(3), 644–659. <https://doi.org/10.1111/rsp3.12637>
- Săgeată, R. (2010). *Regional Development in Romania. Geographical Studies*. Editura Universitatii „Lucian Blaga”.
- Sávai, M., Bodnár, G., Mozsár, F., Lengyel, I., & Szakálné Kanó, I. (2022). Spatial aspects of the restructuring of the Hungarian economy between 2000 and 2019. *Deturope*, 14(3), 15–33. <https://doi.org/10.32725/det.2022.020>
- Sávai, M., & Bodnár, G. (2024). A gazdasági szerkezetváltozás regionális különbségekre gyakorolt hatásának vizsgálata Kelet-Közép-Európában. *Statistikai Szemle*, 102(12), 1198–1221. <https://doi.org/10.20311/stat2024.12.hu1198>
- Stojčić, N., Bezić, H., & Galović, T. (2016). Economic structure and regional economic performance in advanced EU economies. *South East European Journal of Economics and Business*, 11(1), 54–66. <https://doi.org/10.1515/jeb-2016-0004>
- Szabó, P. (2024). Kelet-Közép-Európa főbb térszerkezeti jellemzőinek stabilizálódása. *Comitatus: Önkormányzati Szemle*, 34(250), 125–136. <https://doi.org/10.59809/Comitatus.2024.34-250.125>
- Szakálné Kanó, I., Vas, Zs., Lengyel, I., Sávai, M. & Vida, Gy. (2025). Spatial Disparities in Economic Structural Change in Central and Eastern Europe During Integration. *Intereconomics*, 60(2), 126–134. <https://doi.org/10.2478/ie-2025-0024>
- Ursu, C-D., József, B. (2024). Exploring local income inequalities by using spatial statistics. Emphasis on Romanian metropolitan areas. *Eastern Journal of European Studies*, 15(1), 298–323. <https://doi.org/10.47743/ejes-2024-0113>

- Veres, V., Benedek, J., & Török, I. (2022). Changes in the Regional Development of Romania (2000–2019), Measured with a Multidimensional PEESH Index. *Sustainability*, 14(21), 14500. <https://doi.org/10.3390/su142114500>
- Zapreskó-Farkas, E. (2024). Területi versenyképesség különböző megközelítései Magyarországon. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 21(1), 51–65. <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2024.5>
- Zsibók, Zs. (2022). Drivers of regional economic growth in Hungary before and during the pandemic crisis. *Acta Universitatis Sapientiae, European and Regional Studies*, 22, 73–89. <https://doi.org/10.2478/auseur-2022-0010>
- Zsibók, Zs. (2024). Árak, infláció és a megélhetési költségek regionális különbségei Magyarországon a 2020-as években. *Területfejlesztés és Innováció*, 17(2), 21–38. <https://doi.org/10.15170/terinno.2024.17.02.02>
- Zsibók, Zs., & Páger, B. (2021). Hosszú távú gazdasági konvergencia-forgatókönyvek megyei pályái Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 35(2), 3–29. <https://doi.org/10.17649/TET.35.2.3302>